

Василь Бойчук.

Руський літопис(1989-2019 рр.) – 30 років з часу виходу «Літопису Руського» літописця Нестора у перекладі українською мовою вченого Леоніда Махновця, який є історичною біблією української нації.

19 травня 2019 року, з нагоди дня народження Тараса Шевченка, Кафедра Українознавства Інституту Східної Європи, відзначила і 30-ти ліття з часу виходу «Літопису Руського» (1989-2019рр.), українською мовою, в оригінальному перекладі вченого Леоніда Махновця, який для Української держави, українського народу, є українською історичною біблією. У відзначенні взяли участь вчені Кафедри Українознавства, гості з Риму, Праги...

На урочистому засіданні з нагоди Дня народження Т.Шевченка та 15-тилітнього ювілею(2003-2018pp.) Кафедри Українознавства з науковою доповіддю з проблем українського літописання IX-XIII століть перед вченими Кафедри Українознавства, співробітниками Інституту Східної Європи, та гостями, зокрема вченими-мовознавцями з Риму, Праги виступив, завідувач Кафедрою Українознавства, директор Інституту Східної Європи, доктор історичних наук, професор, академік Академії Наук Вищої Школи України Віктор Святославович Ідзьо.

Основні витяги з наукової доповіді доктора історичних наук, професора, академіка Віктора Ідзьо подаємо на прохання гостей з Риму та Праги із ювілейного звіту Кафедри Українознавства за 2003-2018 роки....

ВІКТОР ІДЬО

”ЛЕТОПИСЕЦ РУСКИЙ” – ЛІТОПИС РУСЬКИЙ – IX-XIII СТОЛІТЬ ТА “ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКА” ТЕРМІНОЛОГІЯ ЩОДО ДАВНЬОУКРАЇНСЬКОГО ЛІТОПИСАННЯ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ.

...“Летописец Русский” – Літопис Руський так називається згідно заголовку велика книга формату 30x23 см., яка належала Іпатіївському монастирю, що знаходиться біля Костроми. Аналіз паперу і почерків показав, що книгу переписано на півночі з більш старішого оригіналу, який очевидно склався і писався в Україні по місцях руху великокнязівської влади, а власне в Києві, Галичі, Володимирі. Руський Літопис Іпатіївського монастиря, як засвідчують його дослідники був переписаний з стародавнього оригіналу близько 1425 року [1].

А отже, Іпатіївський літопис скопійовано на Півночі Русі з якогось рукопису, де вже були проставлені дати для третьої, останньої частини літопису від літописного зведення XIV століття, який в історичній науці називається Хлебниковським літописом, і який сьогодні М.Ф.Котляр під назвою “Галицько-Волинський літопис” видав для наукового вивчення [2]. Папір, почерк і мова цього літопису показують, що його виготовлено в Україні в XVI столітті і скопійовано з оригіналу, який був давніший і який продовжує великокнязівський київський літопис, теж під назвою руський літопис [3]. Характерно, що текст Хлебниковського списку супроводжує більший, ніж сам текст, коментар [4], згідно з яким не можна зробити ні припущень ні висновків, чому Хлебниковський список називається Галицько-Волинським літописом, а Українська держава XIII століття “Галицько-Волинським князівством” [5]. Однак, М.Ф.Котляр всього-на-всього в своїй роботі в означенні назви посилається на І.П.Крип’якевича та його роботу радянського часу “Галицького-Волинське князівство. Ось і всі наукові пояснення... [6].

Далі М.Ф.Котляр у визначенні Української держави в XIII столітті як “Галицько-Волинського князівства”, в основному посилається на свої праці та сформовану ним концепцію радянського часу, “применшення ролі української держави в XIII столітті”, та праці, в основному російської історичної науки XVII-XX століть, згідно з висновками яких в Україні не проглядається роль могутньої централізованої української середньовічної держави в XIII столітті [7].

Ось в загальному всі основи наукові коментарі М.Ф.Котляра по “Галицько-Волинському князівству” та безпідставному ототожненню назв Хлебниковського списку з “Галицько-Волинським літописом” [8].

Характерно, що в Літописі Руському, який найяскравіше описує історію України-Русі, охоплюючи періоди IX-XIII століття, є різні літописці, які в більшій мірі орієнтовані на ті чи інші князівсько-боярські угруповання. В ньому яскраво, з точки зору тогочасного світобачення, показана неперервна історія від створення світу до кінця XIII століття.

В різних розділах, які написали різні автори, у яких різний рівень таланту, освіти, поінформованості, різний підхід до літописної справи, сконцентровані джерельна інформація по конкретній історичній епосі. Як засвідчують фахівці, які досконало вивчали його походження, “Літопис Руський” – це староукраїнське літописне об’єднання, яке розкриває в історичному ракурсі розвиток української державної влади, особливо акцентуючи на її християнській епосі, а тобто з IX по XIII століття. Він поділяється на три частини, де остання частина Руського літопису XIII століття, так звана “Галицько-Волинська” є яскравим продовженням Київського літопису. Все це пов’язано очевидно з переміщенням політичного та літописного центру з Києва в Галич. За таких обставин його синхронність дещо була втрачена, оскільки свідчення про дуже короткий відтинок історії події з 1199 по 1204 роки є фрагментарними. Однак автор яскраво наголошує про наступність великокнязівського написання „Літопису Руського”: ”У рік 6709 [1201]. Початок княжіння великого князя Романа, що був державцем всієї Руської землі, князем галицьким”. Тут же літописець розповідає про великого князя Романа, про його родовід, який виводиться від його предка великого князя Володимира Мономаха, з якого новий видатний великий князь в король Роман Мстиславович, все життя брав приклад. Таким чином літописець розповідає нам про традицію та історію української держави від часу Володимира Мономаха до часу Романа Мстиславовича, наголошуючи, що сьогоднішня столиця великого князя Романа Мстиславовича, місто Галич. Літописець наголошує: “ Початок княжіння великого князя Романа, який був державцем всієї Руської землі, князя галицького” [9]. Отож, наголошує літописець, пояснюючи традиції української держави: “Роман, який ревно наслідував Володимира Мономаха в цім і старався погубити іноплеменників... велика смута постала в землі Руській. Зосталися ж два сини його Данило, чотирьох літ, а другий Василько, двох літ” [10].

Таким чином літописець від київського періоду літописання і наступності великокнязівської влади яскраво переходить до галицької наступності великокнязівської влади, наголошуючи, що власне династія від Володимира Мономаха до Романа Мстиславовича була володарями України-Русі, а отже, наголошує літописець, нові юні князі Данило і Василько є наслідними володарями “Руської землі”, в якій по смерті їх батька великого князя Романа “самодержця всієї Руської землі, князя галицького” – „постала велика смута” [11].

Характерно, що ні в Іпатіївському ні в Хлебниковському літописах ми не знаходимо аббревіатури “Галицько-Волинський літопис”, чи “Галицько-Волинська держава”, а всюди домінують назви, які означають староукраїнську державу, як “Руська земля” “Русь”. Літописці XIII століття всюди в своєму історико-політичному контексті означають староукраїнську державу, “Руська земля”, а її володаря “державцем Руської землі” з означенням “князь галицький”, що може означати, що новий великий князь “Руської держави”, “Руської землі” в цю пору має за свою резиденцію, чи столицю місто Галич [12].

Як бачимо із аналізу свідчень Літопису Руського XIII століття, це було літописне зібрання над яким працювало не менше чотирьох авторів. Перший довів розповідь до 1234 року і повністю наслідував традиції літописання Іпатіївського літопису. Другий продовжив з 1235 і довів його до 1266 року. Третій з 1269 по 1286 рік, четвертий з 1286 по 1292 рік [13]. Перша частина цього літопису по 1264 рік розповідає в основному про історію Руської держави навколо її нового столичного центру Галича. В основному вона сконцентрована навколо великого князя, а з 1253 року короля Русі Данила Романовича, галицького. Матеріали цієї частини Руського літопису зосереджують яскраві постаті

європейської, азійської та української історії та події які відбувалися в Українській (Руській) державі. Власне тут детально змальовано трагічну і героїчну картину оборони старої столиці міста Києва, якою володіли предки Данила Романовича, оборону якого від монголо-татарського вторгнення від імені великого князя Данила в 1240 році проводив його воєвода Дмитрій. В другій частині Руського літопису XIII століття на перший план в Україні-Русі виходять волинські мономахівці, які концентрують навколо себе літописання. Такий аналіз ми робимо по хронології, викладеній в Іпатіївському літописі, оскільки в Хлебниковському літописі датування подій, які розвивалися в Україні-Русі, немає [14]. Характерно, що "Літопис Руський XIII століття", як і Хлебниковський теж ніде не має означення "Галицько-Волинський літопис", який під редакцією Є.Петрушевича в 1871 році був виданий в Львові і ось уже під такою назвою, без критичного аналізу назви, дійшов в останньому своєму Хлебниковському варіанті, без пояснення назви аббревіатури М.Ф.Котляром, в 2002 році, до сучасних вчених. М.Ф.Котляр, який видав текст Хлебниковського списку зробив свої традиційні дослідження та коментар, який безсумнівно відомий по його попередніх радянських працях, він намагався пояснити все, в применшеному значенні трактування Української державності в XIII столітті та "Галицького-Волинського літопису", однак не пояснює звідкіля, з яких історичних джерел, він взяв назву Літопису Руського XIII століття: Іпатіївського літопису та Хлебниковського списку видав з означенням Галицько-Волинського літопису (ГВЛ), оскільки ні в жодному варіанті рукописів така назва не присутня [15].

Однак сьогодні вже можна наголосити, що традиційна назва ГВЛ суперечить історичній істині, оскільки самі джерела, як Іпатіївський так і Хлебниковський, називалися в XIII столітті "Літописом Руським" і виражали традиційні інтереси великокнязівської влади з центром в Києві, а потім Галичі та Холмі [16].

Слід наголосити, що до цього вже була досить добра українська традиція, яка пов'язується з Л.Махновцем, реалізувати спробу і здається, вірно означеною назвою - "Літопис Руський", який дослідив староукраїнське джерело в сукупності з розвитком староукраїнського суспільства в X- XIII століття, аналіз розвитку якого як і літописання визначено вірно. Своім науковим виданням та коментарем "Літопису Руського" в 1989 році Л.Махновець довів традицію великокнязівської влади та літописання в стародавній Україні-Русі з IX по XIII століття [17].

Без сумніву "Літопис Руський XIII століття" належить до найцікавіших з точки зору історичного вивчення подій цього часу. Він цікавий для нас і як літературне джерело, однак, як історичне, висвітлює події конкретної епохи, а саме XIII століття. "Літопис Руський" (ЛР) яскраво розповідає про найпривабливіші події в історії України-Русі в XIII столітті, та її володарів, концентруючи головну увагу навколо наймогутнішого - короля Русі Данила Романовича, галицького та його наступників. У висновок наголосимо, що ні в одному варіанті жодна редакція літописів не означена як "Галицько-Волинський літопис", а це говорить, що у останньому академічному виданні М.Ф.Котляр з самого початку, починаючи з назви, відійшов від вірного трактування цього унікального джерела [18].

Дане дослідження не ставить за завдання з'ясування терміну "Галицько-Волинське князівство". "Галицько-Волинський літопис" в контексті розвитку та аналізу історико-політичної термінології, однак, свідчення історичних джерел дають право наголошувати, що така термінологія прижилась внаслідок відсутності впродовж довгих віків політичної організації в українського народу, української, чи, як означували її в XIII столітті Руської держави [19].

Сьогодні, при наявності Української держави, створене за віки для української історії XIII століття "Галицько-Волинське гетто" слід переосмислити в історично вірну назву - Літопис Руський та Руська (Українська) держава XIII століття [20].

Найкращим волевиявлення сучасної української історичної науки було б перевидання під егідою Національної Академії Наук, Інституту Історії - Літопису Руського під редакцією Л.Махновця [21], з відповідними коментарями та критичними зауваженнями щодо цієї, однак історично вірної, аббревіатури давньоукраїнського джерела...[22], наголосив у висновок доповіді, завідувач Кафедрою Українознавства, доктор історичних наук, професор, академік Віктор Ідзьо.

Список джерел та використаної літератури:

- 1."Летописець руский". Санкт-Петербургская библиотека Российской Академии Наук. - Шифр -16.4.4.
- 2.Галицько-Волинський літопис. - Київ. Наукова Думка. 2002. Текст, с. 77-156.
- 3.Хлебниковский список. Санкт-Петербургская государственная библиотека им. М.Е.Салтыкова-Щедрина. Шифр F IV №230.
- 4.Галицько-Волинський літопис. - Київ. Наукова Думка. 2002. Коментар, с. 159-359.
- 5.Галицько-Волинський літопис. - Київ. Наукова Думка. 2002, с. 159.
- 6.І.П.Крип'якевич. Галицько-Волинське князівство. - К. 1984, с. 86.
- 7.В.Ідзьо. Українська держава в XIII столітті і сучасна методологія державознавства. - Тернопіль. Мандрівець. Серпень, 2002. - № 4, с. 21-25.
- 8.Віктор Ідзьо. Українська держава часів короля Данила у висвітленні сучасної історіографії. Україна, українці, українознавство у XX столітті в джерелах і документах: Збірник наукових праць у 2-х частинах. - Київ: НВЦ, 1999. - Ч. 1, с. 33-40.
- 9.М.Ф.Котляр. Галицько-Волинський літопис. - Київ. Наукова Думка. 2002. Коментар, с. 159-359.
- 10.Руський літопис. - К. 1989, с. 368.
- 11.Руський літопис. - К. 1989, с. 369.
- 12.Руський літопис. - К. 1989, с. 368-369.
- 13.В.Ідзьо. Українська держава в XIII столітті. - Івано-Франківськ. 1999, с. 8, с.12, с.13.
- 14.Літопис Руський. - К. 1989. Від перекладача, с. 7.
- 15.Літопис Руський. - К. 1989. Від перекладача, с. 7-8.
- 16.Галицько-Волинський літопис. - Київ. Наукова Думка. 2002, с. 5-6.
- 17.В.Ідзьо. Українська держава в XIII столітті. - Івано-Франківськ. 1999, с. 244-245.
- 18.Л.Махновець. Літопис Руський. - Від перекладача. - Київ. 1989, с. 5-14.
- 19.Літопис Руський. - К. 1989. Від перекладача, с. 5-14.
- 20.В.Ідзьо. Українська держава в XIII столітті і сучасна методологія державознавства. - Тернопіль. Мандрівець. Серпень, 2002, № 4, с. 21-25.
- 21.Віктор Ідзьо. Українська держава часів короля Данила у висвітленні сучасної історіографії. Україна, українці, українознавство у XX столітті в джерелах і документах: Збірник наукових праць у 2-х частинах. - Київ: НВЦ, 1999. - Ч. 1, с. 33-40.
- 22.Літопис Руський. - К. 1989. - Від перекладача, с. 5-14.